

Ελιά το ευλογημένο δένδρο

του Σωκράτη Αργύρη
Επιχειρηματία

Το δένδρο της ελιάς, πέρα ότι ο καρπός της και το εκχυλισμά της έχει την γνωστή μοναδική διατροφική αξία, στην αρχαιότητα το θεωρούσαν ότι είχε και ιερές ιδιότητες, δηλαδή ήταν ένα τοτέμ, μία λέξη που προέρχεται από ινδιάνικες φυλές του Καναδά και περιγράφει κάθε φυσικό αντικείμενο, ζώο, ή φυτό, για το οποίο πιστεύουν ότι έχει ιερές ιδιότητες.

Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Émile Durkheim, στο έργο του, «οι στοιχειώδεις μορφές του θρησκευτικού βίου» που δημοσιεύτηκε το 1912, που μελέτησε τον Τοτεμισμό από κοινωνιολογική και θεολογική άποψη, προσπαθώντας να ανακαλύψει την καθαρή μορφή της θρησκείας στις αρχέγονες μορφές της, ισχυρίστηκε ότι ο Τοτεμισμός ήταν η πρώτη μορφή θρησκείας.

Γιατί το χαρακτηριστικό στοιχείο της όποιας θρησκευτικής σκέψης είναι ότι ο κόσμος διαιρείται σε δύο πεδία, τον κοσμικό από την μία και τον ιερό από την άλλη. Και αυτήν την σχέση διάκρισης μεταξύ των δύο αντιθετικών εννοιών, κοσμικού και ιερού, ο Durkheim την περιέκλεισε μέσα στο δίπολο καθημερινότητα και τελετουργικό.

Επίσης ο Maurice Halbwachs είχε γράψει σχετικά για το έργο του Durkheim ότι: η θρησκεία αποτελεί τη βασική αρχή της κοινωνικής συνοχής. Όσο πιο πίσω ανατρέχει κανείς στον χρόνο τόσο ευκολότερα παρατηρεί ότι αυξάνεται η δύναμη των θρησκευτικών πεποιθήσεων και βλέπει τη θρησκεία να απορροφά τη συλλογική συνείδηση. [...] Η θρησκεία μπορεί να αλλάζει περιεχόμενο ανάλογα

Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό
σαν τη σιωπή,
σφίγγει στον κόρφο του
τα πυρωμένα του λιθάρια,
σφίγγει στο φως τις ορφανές
ελιές του και τ' αμπέλι του...

Γιάννης Ρίτσος, Ρωμιοσύνη

με την εποχή, δεν μπορεί όμως να μεταβάλλει τις αιτίες που τη γεννούν, οι οποίες είναι παντού και πάντοτε ίδιες.

Γιατί η διαλεκτική ιερότητας και κοινωνικότητας είναι μόνο ενεργή, όταν η διαλεκτική θρησκείας και κοινωνίας, των οποίων ο δεσμός μαρτυρείται ιστορικά, κινείται προς την κατεύθυνση της ταύτισης.

Υπό τις συνήθειες συνθήκες διαλεκτικής η σχέση ταύτισης θα κατανοείτο ως το αποτέλεσμα μιας αντιθετικής και στη συνέχεια συνθετικής διαδικασίας, στο πλαίσιο της οποίας θα είχαμε εναλλαγή και ανταλλαγή ρόλων.

Αυτό σημαίνει ότι η μεν θρησκεία, ως κοινωνική υπόθεση, θα λειτουργούσε ως πηγή γένεσης της κοινωνικής ζωής και η κοινωνία, ως θρησκευτικός παράγοντας, ως πηγή γένεσης της θρησκευτικής ζωής.

Αυτό που παρατηρούμε λοιπόν στην ελληνική μυθολογία όσο και στην χριστιανική παράδοση η ελιά ή το λάδι ή ακόμα και το ξύλο της βλέπουμε να παίζει ένα κυρίαρχο ρόλο.

Παραδείγματα έχουμε άφθονα όπως ο Ηρακλής πηγαίνοντας να αναμετρηθεί με το λιοντάρι, πέρασε από το άλσος της Νεμέας, ξερίζωσε μια αγριελιά, την καθάρισε κι έφτιαξε το περίφημο ρόπαλό του, με το οποίο απεικονίζεται σε όλες σχεδόν τις παραστάσεις σε αρχαίους αμφορείς και αλλού.

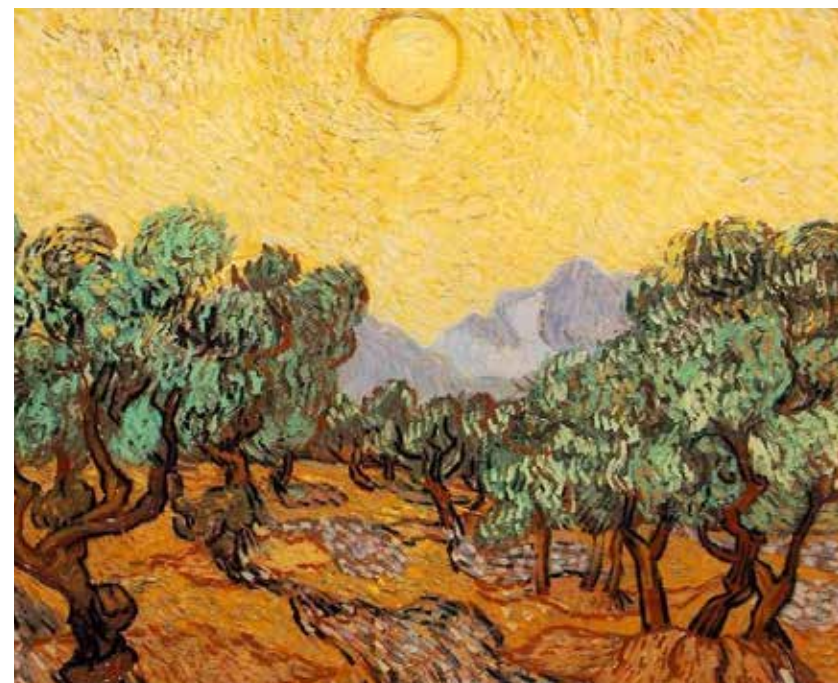
Ο Ηρακλής, όπως λέει ένας Μύθος, έφερε την ελιά στην Ελλάδα από τις όχθες του Ίστρου (Δούναβη). Ο Ηρακλής, ο γιος του Δία που έσωσε τους ανθρώπους από τα δεινά, μετέφερε την ελιά στην Ολυμπία για να γίνει «στέφανος αρετής» των αθλητών. Άλλος, γνωστότερος Μύθος, θέλει την Αθηνά τη θεά της Σοφίας να είναι αυτή που χάρισε την ελιά στους ανθρώπους, κάνοντάς την να φυτρώσει στον Ιερό βράχο της Αθήνας.

Άγριες ελιές στον ελλαδικό χώρο συλλέγονταν ήδη από τη Νεολιθική εποχή, το μέρος όμως από όπου

ξεκίνησε η εξημέρωση του δέντρου πιθανολογείται πως είναι η Κρήτη. Αρχαιολογικά δεδομένα και ιστορικά ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι κατά τη μινωική εποχή (3.000 – 1.000 π.Χ) η καλλιέργεια της ελιάς και το εμπόριο του ελαιολάδου ήταν διαδεδομένα στην Κρήτη, γεγονός που αποτελεί και έναν από τους κύριους λόγους της οικονομικής άνθησης που παρουσιάστηκε στο νησί κατά την περίοδο αυτή. Στο παλάτι της Κνωσού έχουν βρεθεί αγγεία (πιθάρια) και στέρνες από πέτρα, όπου φυλασσόταν το λάδι, ενώ στη Φαιστό συναντάμε τμήμα ελαιουργείου της εποχής εκείνης.

Ο αρχαιολόγος Γιάννης Σακελλαράκης στο βιβλίο του «Γεύση μιας προϊστορικής ελιάς» περιγράφει πώς το καλοκαίρι του 1963 ως νεαρός επιμελητής αρχαιοτήτων τότε, προθυμοποιήθηκε να κατέβει στο πηγάδι με το πηχτό λασπόνερο όπου οι εργάτες της ανασκαφής δίσταζαν να μπουν. Από τα διάφορα κεραμικά αντικείμενα που ανέσυρε από τον πυθμένα ένα είχε ενδιαφέρον: ένα ακέραιο «άωτο κωνικό κύπελλο», σύμφωνα με τον αρχαιολογικό όρο, ξέχειλο από κατάμαυρες κρητικές ελιές. Κρεατωμένες, όπως σημειώνει ο συγγραφέας. Τις λίγες στιγμές που τις κράτησε στα χέρια του κάτω από το λιγοστό φως του ηλίου είχε τον πειρασμό να δοκιμάσει μία. Την ξεχώρισε, την ξέπλυνε, αλλά δεν μας λέει αν τόλμησε να τη φέρει στο στόμα του και να τη γευτεί. Οι φωνές των εργατών από το χείλος του πηγαδιού τον ανάγκασαν να σηκώσει το εύρημά του και να το παραδώσει. Σήμερα στο Μουσείο του Ηρακλείου, όπου εκτίθεται το κύπελλο, διακρίνονται στο βάθος του μερικές μαύρες ζαρωμένες κουκκίδες, μικρότερες από κουκούτσια ελιάς. Η ιστορία για αυτές τις μαύρες κρητικές ελιές που κρατήθηκαν ζουμερές και ζωντανές τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια μέσα στο νερό του πηγαδιού επιβεβαιώνεται τώρα πια μόνο από την επιγραφή του Νικολάου Πλάτωνα, ανασκαφέα της Ζάκρου. «Όταν εξήχθησαν εκ του ύδατος ήσαν ως να συνελέγησαν προσφάτως εκ των δένδρων. Τούτο διακρίνεται σαφώς εις τας τότε ληφθείσας φωτογραφίας. Ατυχώς ολίγα λεπτά κατόπιν οι καρποί συνερρικνώθησαν με ραγδαιότητα...». Και υποστηρίζει ότι η χρήση βρώσιμης ελιάς ήταν για εξευγενισμό της χθόνιας θεότητας (χρήση στη λατρεία).

Ο Θουκυδίδης στο Α,4 μας λέει: Ο Μίνως είναι το αρχαιότερο από την παράδοση πρόσωπο που απέκτησε στόλο και κατόρθωσε να γίνει κύριος του μεγαλύτερου μέρους της ελληνικής θάλασσας. Επέβαλε την κυριαρχία του στις Κυκλάδες και εγκατέστησε στις περισσότερες τις πρώτες αποικίες. Αυτό το κατόρθωσαν οι Μινωίτες γιατί από την

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, Ελαιόδεντρα με ουρανό και κίτρινο ήλιο, βρίσκεται στο Ινστιτούτο Τέχνης στη Μινεάπολη Μινεζότας.

καλλιέργεια της ελιάς απέκτησαν πλούτο και κατά συνέπεια δύναμη και έτσι δημιούργησαν αυτόν τον πολιτισμό που είναι όνειρο ζωής για χιλιάδες τουρίστες να ταξιδεύσουν στην Κρήτη κάθε χρόνο. Παράλληλα στη Χριστιανική παράδοση βλέπουμε το λάδι να παίζει σπουδαίο λόγο στο μυστήριο της Βάφτισης όπως και στο ιερό μυστήριο της εκκλησίας, το Ευχέλαιο, το οποίο τελείται προς «άφεση αμαρτιών, και συγκεκριμένα [για] την ψυχοσωματική υγεία, ύστερα από τη χρήση με αγιασμένο έλαιο». Η βιβλική πληροφορία περί του μυστηρίου αυτού δίδεται από την Επιστολή Ιακώβου 5, 14-15 «άσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ’ αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος κὰν ἁμαρτίας ᾗ πεποιηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ.» Επίσης το Άγιο Μύρο είναι το αποτέλεσμα της ανάμειξης λαδιού και ακόμη 57 είδη αρωματικών ελαίων, δρογών και φαρμακευτικών φυτών. Αυτό παρασκευάζεται κάθε 10 χρόνια περίπου στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και ύστερα στέλνεται στις ορθόδοξες εκκλησίες της επικράτειας για να χρησιμοποιηθεί κατά τη διάρκεια της τελετής του χρίσματος, που τελείται μετά τη βάπτιση. Τέλος η Alice Collantoni, αρχιτέκτονας που ειδικεύεται στον σχεδιασμό του κήπου και του τοπίου έλεγε πρόσφατα: «Ο ελαιώνας είναι ένας μούστος, όταν δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθεί μια φυτεία στο έργο, ένα μοναδικό φυτό, κοσμικό εάν είναι δυνατόν, φυτεύεται ξεχωριστά ως «τοτέμ» του σπιτιού.»